

05/23

# ReOS

Recht der Osteuropäischen Staaten

# Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)



**Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)** – scientific journal of legal sciences founded by University of Göttingen (Germany) with the purpose of knowledge sharing between Western and Eastern Europe.

## ***Publisher:***

Prof. Dr. **Thomas Mann (Begr.)**, Institut für Öffentliches Recht, Lehrstuhl für Verwaltungsrecht, Georg-August-Universität Göttingen

## ***Editorial board:***

Prof. Dr. **Toma Birmontienė**, Professorin am Laboratorium für Menschenrechte, Institut für öffentliches Recht, Mykolas-Romeris-Universität (Litauen)

Prof. Dr. habil. **Sabina Grabowska**, University of Rzeszow (Polen)

Prof. Dr. **Thomas Mann (Begr.)**, Institut für Öffentliches Recht, Lehrstuhl für Verwaltungsrecht, Georg-August-Universität Göttingen

Prof. Dr. habil. **Joanna Marszalek-Kawa**, Nicolaus Copernicus University (Polen)

Prof. Dr. **Roman Melnyk (Schriftleitung)**, Hochschule des Rechts ("School of Law") der M. Narikbayev KAZGUU Universität (Kasachstan)

Dr. jur. **Bernhard Schloer**, DAAD-Langzeitdozent, Nationale Taras-Schewtschenko-Universität Kiew (Ukraine)

Dr. **Agne Tvaronaviciene**, Postdoc am Laboratorium für Mediation und nachhaltige Konfliktlösung, Institut für öffentliches Recht, Mykolas-Romeris-Universität (Litauen)

Dr. iur. **Azamat Egamberdiev**, Dozent des Lehrstuhls für Staatsrecht und Staatsverwaltung der Tashkenter Staatlichen Juristischen Universität beim Justizministerium der Republik Usbekistan

## **Partners**



**Netzwerk Ost-West**



**Deutsch-ukrainischer  
rechtswissenschaftlicher Dialog e.V.**

**Rechtsdialog.org**

[www.uni-goettingen.de/reos](http://www.uni-goettingen.de/reos)

05/2023

ISSN 2199-6245

# ReOS 05 / 2023

## Inhaltsverzeichnis

The effectiveness of the practice of the European Court of Human Rights  
in Europe and Ukraine

*Boiko Veronika*.....4

The essence and legal nature of the limitation of the right to secrecy  
of correspondence under the conditions of special legal regimes

*Levchenko Alina* .....10

## THE EFFECTIVENESS OF THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN EUROPE AND UKRAINE

*Boiko Veronika*

*4th year student of the Faculty*

*of Civil and Economic Justice*

*Odesa National University of Law Academy*

**Abstract.** The effectiveness of the practice of the European Court of Human Rights (ECtHR) in the context of protecting the rights and freedoms of citizens in Europe and Ukraine was studied. The key role of the court as a guarantor of protection is considered, its possibility of considering individual and interstate cases, especially in conflict situations, such as the situation in Crimea, is analyzed.

The effectiveness of the practice of the ECtHR is determined by the adoption of well-founded decisions that establish the facts of violations, indicate the responsibility of states and promote positive changes in legislation to improve the protection of citizens' rights. Special attention is paid to the consideration of the case "Ukraine v. Russia (re Crimea)," where the ECtHR recognized Russia's effective control over the territory of Crimea and the city of Sevastopol, determining responsibility for human rights violations.

It is noted that Ukraine's interaction with the ECHR is defined as an important tool in ensuring justice and compliance with human rights standards. Court practice has become not only a means of resolving legal conflicts, but also a step in the direction of establishing the principles of legal protection of human rights, contributing to their effective protection both in Europe and in Ukraine.

During the analysis, it was found that the European Court of Human Rights plays a key role in determining the standards and principles of human rights in various contexts, including complex situations related to conflicts. Summing up, the practice of the ECtHR is an important factor in the modern system of human rights protection, contributing to the development of legal norms and their application both in Europe and in Ukraine. Court decisions are defined as effective and significant for ensuring justice and protecting basic human rights in the modern legal environment. This practice performs not only the function of resolving legal conflicts, but also contributes to the establishment and protection of human rights in the modern legal space of Europe and Ukraine.

**Introduction.** Today, in light of the expansion of international cooperation and the rapid development of society, the issue of observing human rights is becoming the subject of increased attention for every country that strives to meet high standards of democracy and the rule of law. Therefore, the study of the effectiveness of the practice of the European Court of Human Rights becomes relevant both

for the member states of the European Union and for those developing a partnership with this European institution, in particular for Ukraine.

Ukraine, which leads the way of European integration, is actively implementing reforms with the aim of harmonizing its legislation with European standards. However, despite significant progress, the question of the effectiveness of Ukraine's interaction with the European Court

of Human Rights remains a subject of serious research and discussion. It is important to determine to what extent the practice of this judicial body affects the protection of the rights and freedoms of Ukrainian citizens, as well as which aspects can be improved to achieve greater efficiency and compliance with international standards.

Therefore, substantiating the effectiveness of the practice of the European Court of Human Rights in Europe and Ukraine is an important task that allows not only to evaluate achievements in the above-mentioned area, but also to direct further steps to improve the legal system and protect basic human rights and freedoms.

**The purpose** of the article is an in-depth analysis and evaluation of the effectiveness of the judicial practice of the European Court of Human Rights (ECtHR) in the context of protecting the rights and freedoms of citizens both in Europe in general and in Ukraine in particular.

**Presenting main material.** Guaranteeing human rights is one of the key components of the international legal order. Implementation and implementation of international mechanisms for the protection of human rights is of great importance in our modern world, where individual rights and freedoms are fundamental values. The effectiveness of these mechanisms is determined by numerous factors and principles that operate in international justice. However, to ensure the effective protection of human rights, not only the existence of these mechanisms is necessary, but also their concrete implementation in practice.

The concept of "mechanisms of international protection of human rights" defines a system of international bodies and organizations that act to establish and protect international standards of human rights and freedoms or restore them in cases of violations. It is important to note that these international human rights

protection mechanisms include various bodies and courts, such as the UN International Court of Justice, the European Court of Human Rights, the Inter-American Court of Human Rights, and others. They are intended to consider and resolve cases related to human rights violations, as well as to provide compensation to those who suffered.

According to the 1948 Universal Declaration of Human Rights, everyone has the right to effective redress through competent national courts in cases of violation of their fundamental rights guaranteed by the constitution or laws (Article 8). This right to an effective remedy is also enshrined in Article 2 of the International Covenant on Civil and Political Rights, as well as in Article 13 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.<sup>1</sup>

The main purpose of international legal mechanisms is to control and ensure the implementation of international human rights standards. This is especially true of fundamental individual rights, which must be ensured through judicial independence within each country. Despite the difficulties that arise in this process, constant work on strengthening mechanisms for the protection of human rights remains an integral part of the tasks of the modern world.

An important part of international justice is the ability to protect one's rights in international institutions, which allows to guarantee the effectiveness of human rights protection mechanisms in the global context.

By its very nature, the European Court of Human Rights (ECtHR) is a jurisdictional body that has the competence to interpret the provisions

---

<sup>1</sup> Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. Режим доступу: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text)

of the European Convention on Human Rights and apply its protocols. In essence, this court decides individual cases related to the violation of basic human rights. However, it is important to note that the ECtHR does not decide specific cases, but provides recommendations to the judicial authorities of the country where the case arose regarding its settlement.

Officially, the decisions of the European Court of Human Rights have the status of precedent law, which means that they can serve as a basis for challenging the decisions of higher courts in Ukraine. In practice, this is enshrined in the civil, economic, criminal and administrative procedural codes of Ukraine.

According to Article 237 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine, for example, the possibility of filing an appeal or cassation may arise if an international judicial institution, the jurisdiction of which is recognized by Ukraine, has determined a violation of international obligations during the consideration of a specific case<sup>2</sup>.

Summarizing, the decision of the European Court can become a basis for reviewing court decisions in Ukraine in individual cases when the violation of international obligations becomes obvious during the case.

Legal acts are based on the 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.<sup>3</sup> In accordance with the provisions of this Convention, the basic principles include the right to a trial by a court established

by law; independence and impartiality of the court; openness and publicity of the proceedings; fair trial; reasonable terms for consideration of the case; mandatory execution of a court decision and others.

The European Court of Human Rights plays an important role in the human rights protection system in Europe and was created to ensure the fulfillment of the obligations assumed by the participating countries under the Convention and its Protocols. For a long period, Ukraine was in the lead among other member states of the Council of Europe in terms of the number of pending cases in the European Court. According to the reports on the activities of the representative of Ukraine before the European Court of Human Rights, statistics show that as of December 31, 2020, the court considered a total of 62,000 cases against the States parties to the Convention, of which 10,400 cases concerned Ukraine, which is 16.8 % of the total number of cases<sup>4</sup>.

In 2021, Ukraine ranked third among the member states of the Council of Europe in terms of the number of cases under consideration at the European Court of Human Rights. In total, the court considered 70,150 cases against the States parties to the Convention, of which 11,350 cases concerned Ukraine, which is 16.2% of the total number of cases. During 2022, the ECtHR passed 144 decisions in cases against Ukraine, of which 141 decisions (97.8%) recognized at least one violation of human rights.

According to the statistics for 2022 of the European Court of Human Rights, it was determined that:

---

<sup>2</sup> Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 13.04.2005 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

<sup>3</sup> Задихайло О. А. Деякі проблеми застосування рішень Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві України. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО». 2021. Вип. 33. С. 15–22.

---

<sup>4</sup> Звіти про результати діяльності уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/zviti-pro-rezultati-diyalnosti-upovnovajenogo-u-spravah-evropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini>

Russia ranks first in terms of the number of court decisions issued against the state. Ukraine ranks second according to a similar indicator. Turkey was in third place in this ranking.<sup>5</sup>

Based on these statistics, it was found which articles of the Convention on the Protection of Human Rights are most often violated in Ukrainian appeals to the European Court. Among the most typical violations, the following articles are singled out:<sup>6</sup>

- The right to a fair trial (Article 6).
- Prohibition of torture (Article 3).
- Right to life (Article 2).
- The right to an effective remedy (Article 13).
- Freedom of assembly and association (Article 11).
- Protection of property rights (Article 1).

According to the presented statistics, it can be concluded that not only the internal mechanism for the protection of human rights is insufficiently effective, but also the process of execution of court decisions is the final stage of court proceedings. The main problem is that the state does not take adequate measures to fully implement court decisions. This can make people feel alienated and helpless.

Authoritative experts, such as O. Yu. Lyoshenko, define the implementation of the decisions of the European Court, in particular regarding the adoption of general measures, as an implementation measure. This involves the implementation of a number of actions to adapt the current legislation to the requirements of the Convention

<sup>5</sup> European Court of Human Rights/ Analysis of statistics 2021. January 2022. URL: [https://www.echr.coe.int/Documents/Stats\\_analysis\\_2021\\_ENG.pdf](https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2021_ENG.pdf)17.

<sup>6</sup> Константінова Н. 95% скарг до ЄСПЛ від українців стосуються невиконання судових рішень – Захаров. Радіо свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/devianosto-piat-vidsotkiv-skarg-do-yevrosudu-vid-ukrainsiv-stosuyutsia-nevykonannia-sudovyh-rishen/30962110.html>

and the practice of the European Court, in order to avoid similar violations in the future.<sup>7</sup>

According to the opinions of such scientists as V. O. Tsymbal, D. S. Koval and T. P. Rodik, it is important to expand the application of the provisions of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. This should include the use of European standards by national courts to protect human rights and freedoms.<sup>8</sup>

In the case "Korban v. Ukraine" (Korban v. Ukraine, no. 26744/16, §§ 146-150, 4 July 2019) it is stated that during the court session the term of detention of the applicant in custody expired, but despite this he was prevented from leave the courtroom, presenting a new indictment. The European Court of Human Rights (ECtHR) decided that the actions of the authorities were unfair and the applicant was detained against his will.<sup>9</sup>

In particular, in the case of Corban, the ECtHR found a violation of paragraph 1 of Article 5, since the applicant was detained without a court verdict, and at the same time none of the exceptions provided for in Article 208 of the Code of Criminal Procedure were applied. According to this article, the detention of a person without a warrant from an investigating judge or court can be justified only in certain

<sup>7</sup> Льошенко О. Ю. Імплементация Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в національну правову систему України. Міністерство юстиції України. URL: [https://minjust.gov.ua/mstr\\_14104](https://minjust.gov.ua/mstr_14104)

<sup>8</sup> Цимбал В. О., Коваль Д. С., Родік Т. П. Європейський суд з прав людини як правова гарантія захисту прав людини в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 103–106. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/23>

<sup>9</sup> СПРАВА «КОРБАН ПРОТИ УКРАЇНИ». (CASE OF KORBAN v. UKRAINE). (заява № 26744/16). URL: [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Korban\\_vs\\_Ukraine.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Korban_vs_Ukraine.pdf)

cases, but in this situation none of the exceptions defined in article 208 were applied.

The case of *Shabelnyk (No. 3) v. Ukraine* is exceptional due to the unique circumstances in which the European Court of Human Rights (ECtHR) was forced to consider the applicant's complaints for the third time in connection with the same criminal case. It all started in December 2001, when the applicant was arrested on suspicion of abduction and murder of a child.<sup>10</sup>

After a number of judicial stages, including recognition by the ECtHR of violations of fair trial and the right to defense, as well as various decisions of national courts of Ukraine, the *Shabelnyk* case became the reason for the applicant's third appeal to the European Court. The main issues were the application of Article 7 of the European Convention on Human Rights. The court analyzed the issue of retroactivity of the law and determining which criminal law is applied in a specific case.

Recognizing the need to decide whether the applicant had indeed been given a new sentence as a result of the review of his case in May 2018, the ECtHR took into account the principle of retroactivity of the least severe law. The court also analyzed the issue of removing the qualifying feature of the repetition of the crime and its impact on the reevaluation of the evidence.

The ECtHR recognized that the two episodes in the applicant's case were not factually connected and, removing the qualifying feature that was no longer valid, upheld the previous sentence in part. The court agreed with the conclusion that the Grand Chamber of the Supreme Court of Ukraine did not in fact impose a new punishment, and the lack of consideration of the application of the statute of limitations was not an illegal act.

<sup>10</sup> Справа "Шабельник проти України" (Заява N 16404/03) URL:[https://zakon.rada.gov.ua/go/974\\_457](https://zakon.rada.gov.ua/go/974_457)

Thus, the ECtHR recognized the effectiveness of the actions of national courts, which took into account the principles of justice and retroactivity of the law in deciding the *Shabelnik* case, and the absence of a new punishment confirms the legality of their decisions.

In the case "*Ukraine v. Russia (re Crimea)*", the European Court of Human Rights recognized that Ukraine's application was admissible and established that Russia is responsible for human rights violations in the Autonomous Republic of Crimea. This recognition is based on the fact that Russia has effectively exercised control over the territory of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol since February 27, 2014. In this case, the European Court recognized the decisions and conclusions of Ukraine as well-founded, which testifies to the effectiveness of its actions in considering the case and establishing responsibility for human rights violations<sup>11</sup>

The case of *Ukraine and the Netherlands v. Russia*, in which an oral admissibility hearing took place on January 26, 2022. This case concerns the effective control of the Russian Federation over the occupied territories of Luhansk and Donetsk regions. In January 2023, the European Court of Human Rights (ECtHR) consolidated the cases "*Ukraine and the Netherlands v. Russia*", where the court already recognized Russia's occupation of eastern Ukraine since 2014, and "*Ukraine v. Russia (X)*", which concerns a full-scale invasion and was included in one big proceeding.<sup>12</sup>

<sup>11</sup> Case of *Ukraine v. Russia (re Crimea)* (2021). URL: <https://rusaggression.gov.ua/ua/sprava-ukraina-proty-rosii-shchodo-krymu-za--2095814-ta--38334180cff9808a21c12019f8f5c3357383f40.html>

<sup>12</sup> Україна та Нідерланди проти Росії у ЄСПЛ: що доводила Україна на усних слуханнях щодо прийнятності справи і чому це так важливо. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukraina-ta-niderlandiproti-rosii-u-espl-scho-dovodila-ukrainana-usnihsluhannyah-schodo-priynyatnosti-spravi-i-chomu-tsetak-vajливо>.



One of the key aspects that the ECtHR examines in all these cases is the question of jurisdiction, that is, which state actually exercises effective control over the respective territories. One of the circumstances that influenced the consideration of cases against Russia is the termination of its participation in the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in September 2022.

Therefore, even in conflict conditions, the European Court of Human Rights remains a key body that acts as a guarantor of the provisions of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The practice of this court covers the resolution of various cases, including both interstate conflicts and cases of individuals.

**Conclusions.** The European Court of Human Rights plays a key role in guaranteeing the protection of the rights and freedoms of citizens in Europe, including Ukraine. The effectiveness of his practice is determined not only by the ability to consider individual complaints, but also to resolve interstate cases concerning human rights violations at the national level.

An important stage in the court's work is the adoption of reasoned decisions in cases of human rights violations. These decisions not only establish the facts of violations, but also indicate the responsibility of states and create positive changes in legislation to ensure better protection of citizens' rights.

In practice, the court is noted for its high responsibility in solving complex cases, in particular, regarding conflicts, such as the situation in Crimea. Recognition of effective control and state responsibility for human rights

violations is an indicator of the success of judicial practice.

For Ukraine, which actively interacts with the European Court, its practice has become an important tool in ensuring justice and compliance with human rights standards. Given the large number of pending cases, the effectiveness of the judicial system is determined by its ability to timely and objectively resolve various situations, ensuring a fair trial and ultimately legal protection of human rights.

To increase the effectiveness of human rights protection measures, it is important to analyze successful examples of court decisions and monitor the implementation of international standards. An effective mechanism of judicial protection of human rights is a universal tool of a democratic legal system. Normative and procedural aspects of this mechanism interact with the institutional part, which includes state institutions. Using their competence and special tools, these institutions contribute to the effectiveness of all components of the mechanism. At the same time, all branches of government are responsible for ensuring human rights, which is the main duty of the state. It is responsible to the person for its activities, which must define and guarantee human rights and freedoms.

Therefore, the effectiveness of measures to protect human rights in international judicial proceedings depends on the comprehensive consideration of various factors, such as legal standards, court decisions, the role of international organizations, and the activity of civil society. To achieve the main goal – dignity and protection of human rights – it is necessary to overcome restrictions and strengthen protection mechanisms.

**The essence and legal nature of the limitation of the right to secrecy of correspondence under the conditions of special legal regimes**

*Levchenko Alina*

*PhD student of the Department of Public and International Law of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine*

The article is devoted to the study of the essence and legal nature of the limitation of the right to secrecy of correspondence in the conditions of special legal regimes – martial law and state of emergency. The author aims to investigate the essence, signs, principles and subjects of restrictions on the right to secrecy of correspondence under the conditions of special legal regimes, which will collectively characterize the legal nature of these restrictions, as well as to identify problematic aspects in this area and find ways to solve them. Therefore, on the basis of scientific statements about the restriction of rights and freedoms, the author formulated the definition of the essence of the restriction of the right to secrecy of correspondence, telephone conversations, telegraphic and other correspondence under the conditions of special legal regimes. The signs, conditions and principles of limiting this right in the conditions of martial law or state of emergency are considered in detail. Subjects of restrictions on the right to secrecy of correspondence under special legal regimes are classified and divided into two categories – those who are subject to these restrictions and those who establish them. The current national legislation, which regulates the issue of special legal regimes and the introduction of restrictions on human rights during their operation, is analyzed. Certain gaps and shortcomings of certain practical aspects of the introduction of a state of emergency and martial law in Ukraine have been identified, the presence of which may lead to illegal or excessive restriction of human rights and freedoms, including the right to secrecy of correspondence, under special legal regimes. Clear and specific proposals for improving the current legislation have been formulated in order to eliminate the above-mentioned practical problems and to establish guarantees for the protection of the researched right in conditions of war and emergency.

## Сутність та правова природа обмеження права на таємницю кореспонденції в умовах дії особливих правових режимів

**Левченко Аліна Валеріївна**

*аспірантка кафедри публічного та міжнародного права  
ДВНЗ «Київський національний економічний університет  
імені Вадима Гетьмана», Україна*

**Вступ.** Безумовно, в усьому цивілізованому світі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища, а визнання гідності і рівних та невід'ємних прав людини є основою свободи, справедливості та загального миру<sup>1</sup>.

Для України це твердження не є винятком, адже національною Конституцією встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Водночас, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення цих прав і свобод є головним обов'язком держави<sup>2</sup>.

Рівень забезпечення прав і свобод людини є показником рівня її свободи в державі та виконання державою своїх зобов'язань перед людьми. Одним із основоположних і невід'ємних прав людини є право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Це право

гарантує людині свободу й особисту недоторканність, а його забезпечення державою набуває особливого значення. Проте це право не є абсолютним. Законодавством встановлюються випадки обмеження реалізації цього права. Однак на практиці трапляються неординарні випадки відхилення від цих норм, а тому право на таємницю кореспонденції систематично зазнає неправомірних втручань і обмежень. Тож його захист є однією з найгостріших проблем як для України, так і для інших демократичних країн<sup>3</sup>.

Одним з таких випадків обмеження згаданого права є введення в країні особливих правових режимів – надзвичайного або воєнного стану. У зв'язку із загарбницькими діями та подальшим повномасштабним вторгненням росії до України на території України були введені протягом лише двох днів 23 і 24 лютого 2022 року обидва особливі правові режими – надзвичайний та воєнний стан, останній з яких триває і донині.

Варто відмітити наявність наукових праць, які стосуються специфіки особливих правових режимів та загальної характеристики обмежень прав і свобод людини, однак констатувати відсутність наукових досліджень, які б висвітлювали особливості обмеження саме права на таємницю

<sup>1</sup> Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_015#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text) (дата звернення 03.12.2023).

<sup>2</sup> Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 03.12.2023).

<sup>3</sup> Міхневич Л.В. Конституційне право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції окремих категорій осіб. *Часопис Київського університету права*. 2020. №4. С. 102-106 (тут – с. 102).

кореспонденції в умовах надзвичайного та воєнного стану.

Враховуючи це, а також те, що особливі правові режими не є звичним буденним явищем для будь-якої з країн, питання їх запровадження і дії та, зокрема, обмеження прав і свобод людини під час їх дії, є надзвичайно актуальними з метою недопущення їх незаконних порушень чи надмірних обмежень.

З огляду на викладене, **метою статті** є дослідження сутності, ознак, принципів і суб'єктів обмеження права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції в умовах дії особливих правових режимів, які в сукупності характеризуватимуть правову природу цих обмежень, а також виявлення проблемних аспектів у цій сфері та пошук шляхів їх вирішення.

**Виклад основного матеріалу.** Дійсно, невід'ємним елементом інституту особливих правових режимів є обмеження прав і свобод людини і громадянина, яким передбачено зміну правового статусу особи. При цьому, обмеження прав людини науковці трактують по-різному. Так, у вузькому розумінні обмеження прав і свобод – це законодавче звуження змісту та обсягу прав та чинники, що унеможливають або ускладнюють реалізацію особою своїх прав і свобод<sup>4</sup>. Іншими словами, це – певні заборони, які покликані змінити поведінку особи через обмеження її суб'єктивного права<sup>6</sup>.

<sup>4</sup> Васечко Л.О. Обмеження прав людини в умовах глобалізації: проблеми теорії і практики. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 4-8 (тут – с. 5).

<sup>5</sup> Осинська О.В. Обмеження прав і свобод людини: теоретико-прикладні аспекти: автореф. дисертації... канд. юр. наук 12.00.01 Київ. Інститут держави і права імені В.М. Корецького. 2010. 20с. (тут – с. 10).

<sup>6</sup> Фігель Ю.О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична»*. 2015. Вип. 2. С. 222-230 (тут – с. 223).

В широкому ж розумінні обмеженням прав і свобод людини є законне втручання органів публічної влади у сферу приватної автономії індивіда шляхом цілеспрямованого применшення у процесі реалізації тих можливих моделей поведінки, які складають право особи, що спрямовано на забезпечення балансу приватних і публічних інтересів з метою захисту національної безпеки, громадського порядку, життя і здоров'я інших людей<sup>7</sup>.

Відповідно, сутність обмеження права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції в умовах надзвичайного та воєнного стану варто охарактеризувати як передбачений Конституцією України режим тимчасового загального призупинення чи звуження обсягу реалізації цього права з метою усунення наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру або спроб захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності та територіальній цілісності України, які призводять до введення режиму надзвичайного або воєнного стану.

Водночас, у юридичній науковій літературі виділяють певні ознаки обмежень, які застосовуються в умовах надзвичайного та воєнного стану будь-якої генези:

– обмеження являють собою певні юридичні та фактичні наслідки у вигляді певних

<sup>7</sup> Савчин Михайло. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія / М. Савчин ; Ужгор. нац. ун-т, Наук.-дослід. ін-т порівнял. публ. права та міжнар. права, Юрид. ф-т. – Ужгород: РІК-У, 2018. – 440 с. (тут – с. 291).

<sup>8</sup> Стрекалов А. Є. Обмеження основних прав та свобод людини і громадянина як інститут конституційного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2010. 20 с. (тут – с. 3).

«незручних» умов для відповідних суб'єктів, права і свободи яких обмежуються за одночасного задоволення правових інтересів суб'єкта владних повноважень, який запровадив такі обмеження, або інтересів третьої сторони, яка зацікавлена у запровадженні таких обмежень;

– обмеження у будь-якому випадку становлять собою зменшення дозволеної нормами права поведінки (наприклад, особливий режим в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування, заборона проведення зборів, мітингів, демонстрацій та інших масових зборів, запровадження комендантської години, запровадження цензури, встановлення карантину та проведення інших санітарних та протиепідемічних заходів, заборона проведення виборів до представницьких органів влади тощо);

– обмеження, які запроваджуються у зв'язку із запровадженням надзвичайного та воєнного стану, завжди мають встановлені нормами права межі їх реалізації, зокрема просторові, так як запроваджуються на певній території, визначеній у відповідному акті, та тимчасові, оскільки в обов'язковому порядку повинні мати строк дії, який також визначається у рішенні суб'єкта владних повноважень<sup>9</sup>.

Зазначені ознаки обмеження прав і свобод людини в умовах дії особливих правових режимів притаманні і обмеженню права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції в умовах воєнного та надзвичайного стану.

Вважається, що для правомірності обмеження прав і свобод людини, у тому числі

<sup>9</sup> Мельник Р.І. Чубко Т.П. Проблеми обмеження прав і свобод людини в умовах дії спеціального правового режиму. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. 1. С. 125-134 (тут – с. 128-129).

права на таємницю кореспонденції, в умовах дії особливих правових режимів потрібні:

– наявність законодавства, що регулює правовий режим надзвичайного стану, що передбачає наявність конституційних норм та норм законодавства про особливі правові режими;

– дотримання легітимної мети обмежень прав людини, зокрема подолання наслідків ситуації, яка спричинила введення надзвичайного стану;

– необхідність обмеження прав і свобод в демократичному суспільстві, що передбачає встановлення співвідношення нагальної суспільної потреби такого обмеження законній меті<sup>10</sup>.

Дійсно, для того, щоб обмеження прав і свобод людини було правомірним, необхідним є дотримання умов законності, легітимності та необхідності, які в своїй сукупності утворюють так званий «трискладовий тест».

Аналіз конституційних норм зарубіжних держав щодо регулювання обмежень прав і свобод людини, зокрема права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції в умовах надзвичайного та воєнного стану дає можливість виділити й узагальнити принципи, відповідно до яких такі обмеження мають здійснюватись:

– обмеження прав і свобод може бути викликано лише тим, що реалізація таких прав і свобод буде призводити до збільшення соціальної напруженості та перешкоджати діяльності органів державної влади;

<sup>10</sup> Левченко А.В. Правомірність обмеження права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції в умовах надзвичайного стану в Україні: проблеми нормативного закріплення. *Причорноморські публічно-правові читання: матеріали Міжнародної наукової конференції* (м. Миколаїв, 10-12 вересня 2021 р.). Миколаїв. 2021. С. 31 – 35 (тут – с. 31-32).

– громадяни обов'язково мають бути поінформовані про введення на території, де вони проживають або тимчасово перебувають, надзвичайного або воєнного стану;

– громадяни мають бути поінформовані про те, які саме права і свободи та в якому обсязі будуть обмежені впродовж дії особливих правових режимів;

– окремі права людини, зокрема право на свободу від катувань, від жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покаранню, право не бути в рабстві чи підневільному стану, право на визнання правосуб'єктності, право не піддаватися покаранню за дію, яка на момент її вчинення не становила кримінального правопорушення, не можуть обмежуватись навіть за умов введення надзвичайного та воєнного стану;

– обмежувальні заходи режимів надзвичайного та воєнного станів не повинні супроводжуватись дискримінацією на основі раси, статі, мови, кольору шкіри, національної приналежності чи віросповідання;

– обмеження прав і свобод людини в умовах дії особливих правових режимів обов'язково мають бути тимчасовими, тому в акті про введення надзвичайного та воєнного стану необхідно зазначати термін, на який він вводиться;

– обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайного та воєнного стану повинно відбуватись через призму парламентського контролю, який виражається у схваленні парламентом введення такого режиму чи продовження терміну його дії;

– запровадження режиму надзвичайного та воєнного стану не повинно зупинити діяльність судових органів, а тому громадяни зберігають своє право на звернення до суду за захистом своїх прав

і свобод та можуть оскаржити їх незаконні обмеження<sup>11</sup>.

Не менш важливим питанням, ніж сутність, ознаки й принципи обмеження конституційного права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції в умовах надзвичайного та воєнного стану є питання суб'єктів такого обмеження.

Так, з аналізу норм статті 64 Конституції України випливає, що існує два види суб'єктів обмеження права на таємницю кореспонденції в умовах дії особливих правових режимів – це людина і громадянин. При цьому законодавство про особливі правові режими виділяє громадянина як суб'єкта досліджуваного права, що простежується з норм статей 22 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» та 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», якими регулюється правовий статус та обмеження прав і свобод громадян.

Водночас, всі обмеження прав і свобод людини, які застосовуються під час дії надзвичайного стану, не поширюються на Президента України, народних депутатів України, суддів Конституційного Суду України та суддів судів загальної юрисдикції<sup>12</sup>.

Відповідно, до суб'єктів обмеження конституційного права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції в умовах надзвичайного стану варто віднести людину і громадянина за винятком окремих категорій осіб, на яких

<sup>11</sup> Хила І.Ю. Конституційні основи обмеження прав і свобод в умовах надзвичайного стану: досвід зарубіжних країн. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. Том 1. С. 39-44 (тут – с. 43).

<sup>12</sup> Кузніченко С.О. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану». Науково-практичний коментар. Х.: Право. 2015. 164 с. (тут – с. 120-121).

не поширюються будь-які обмеження прав і свобод людини в умовах дії надзвичайного стану – Президента України, народних депутатів України, суддів Конституційного Суду України та суддів судів загальної юрисдикції.

Крім того, варто виділити і суб'єктів встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина в умовах надзвичайного та воєнного стану. Це, зокрема, Президент України та Верховна Рада України. Оскільки до повноважень першого належить визначення вичерпного переліку тимчасово обмежених прав і свобод людини і громадянина у зв'язку із введенням особливих правових режимів із зазначенням строку дії цих обмежень, до повноважень другої – визначення на підставі законів прав і свобод людини і громадянина, їх гарантій, встановлення їх обмежень<sup>13</sup>, а також затвердження рішення Президента України про введення режиму надзвичайного або воєнного стану із визначенням переліку прав і свобод, які підлягатимуть обмеженню.

Загалом конституційно закріплені повноваження Президента України та Верховної Ради України щодо введення в країні особливих правових режимів описуються двома основними процедурами: прийняття Президентом України на основі пропозицій Ради національної безпеки і оборони України рішення про введення певного особливого правового режиму та затвердження Верховною Радою України указу Президента про введення воєнного або надзвичайного стану.

Проте певні прогалини й недоліки техніко-юридичних та процедурних аспектів

запровадження режимів воєнного та надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях можуть як суттєво гальмувати процес введення таких правових режимів, так і зумовлювати незаконне або надмірне обмеження прав і свобод людини під час дії особливих правових режимів, зокрема й конституційного права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції<sup>14</sup>.

Перш за все, варто відмітити, що законодавством про особливі правові режими передбачено запровадження такого правового режиму Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України. При цьому, у разі оголошення такого президентського указу український парламент збирається на засідання у дводенний строк без скликання і розглядає питання щодо затвердження такого указу. Водночас Законами України «Про правовий режим воєнного стану» та «Про правовий режим надзвичайного стану» передбачено, що в указі Президента України про введення особливого правового режиму, окрім іншого, зазначається час введення і строк, на який він вводиться. Відповідно з часу введення, який відображається в указі, передбачається можливість обмеження прав і свобод людини і громадянина. Однак сам указ набирає чинності одночасно з набранням чинності законом про введення воєнного чи надзвичайного стану. Очевидно, що у такому випадку, коли закон буде затверджено протягом двох днів,

<sup>13</sup> Андрієвська О.В. Конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні: дис. на здобуття наук. ступ. кандидата юрид. наук (доктора філософії): 081 Право / Київ. Інститут держави і права імені В.М. Корецького, 2018. 251 с. (тут – с. 101).

<sup>14</sup> Левченко А.В. Організаційно-правові гарантії забезпечення права людини на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції в умовах дії особливих правових режимів: реалії українського сьогодення. *Права людини та державне управління в сучасних умовах*: Наукова монографія. Рига, Латвія: «Baltija Publishing», 2023. С. 534 – 546. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-320-0-25> (тут – с. 543).

поки Верховна Рада України збереться на засідання, а відповідно до указу Президента України особливий правовий режим вже ніби буде діяти, матимуть місце незаконні обмеження прав і свобод людини, у тому числі конституційного права людини на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Недоцільною при введенні воєнного та надзвичайного стану в Україні є і складна бюрократична процедура його введення, за якою передбачається складний процес та велика кількість документів – пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, указ Президента України та підготовлений ним проект закону про затвердження указу, прийнятий Верховною Радою України закон. Безумовно, це також впливає на швидкість у разі необхідності введення воєнного або надзвичайного стану в країні<sup>15</sup>.

До того ж, національним законодавством про надзвичайний і воєнний стан встановлено причини для введення воєнного та надзвичайного стану та обмеження у зв'язку з цим окремих прав і свобод людини, однак ці нормативні акти не містять тлумачення, що саме варто розуміти під поняттями «збройна агресія», «загроза нападу», «небезпека державній незалежності та територіальній цілісності», «масові беспорядки», «міжнародні та міжконфесійні конфлікти».

Тому по суті введення режиму воєнного чи надзвичайного стану та встановлення обмежень прав і свобод людини може мати місце з підстав, які вбачаються достатніми на думку членів Ради національної безпеки

<sup>15</sup> Марусяк О.В. Проблеми імплементації особливих правових режимів в Україні на прикладі введення воєнного стану в 2018 році. *Центр політико-правових реформ*. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/Marusyak.-Problemy-implimentatsiyi-osoblyvyh-pravovyh-rezhymiv.pdf> (дата звернення: 13.05.2023) (тут – с. 75).

і оборони України, Президента України та народних депутатів. Звісно, це не дає достатніх гарантій уникнення зловживань у сфері обмеження прав людини, у тому числі права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, в умовах дії особливих правових режимів<sup>16</sup>.

**Висновки.** Таким чином, варто констатувати, що існуючий часовий проміжок затвердження указу про введення воєнного чи надзвичайного стану та складна бюрократична процедура з великою кількістю документів є зовсім неприйнятними з огляду на потенційні загрози національній безпеці та територіальній цілісності, коли подібні рішення потребують оперативного ухвалення. А тому, певно, термін дводенного строку варто скоротити, наприклад, до 24 годин, та запровадити таку процедуру введення воєнного або надзвичайного стану, за якої Президент України ініціює запровадження такого режиму шляхом внесення проекту закону, який розглядається і ухвалюється Верховною Радою України<sup>17</sup>.

До того ж, необхідно на законодавчому рівні, зокрема в законах України «Про правовий режим воєнного стану» та «Про правовий режим надзвичайного стану», надати визначення поняттям «збройна агресія», «загроза нападу», «небезпека державній незалежності та територіальній цілісності»,

<sup>16</sup> Славко А.С. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2016. Вип. 41. Том 2. С. 74-78. (тут – с. 75).

<sup>17</sup> Левченко А.В. Забезпечення права на таємницю кореспонденції в умовах воєнного та надзвичайного стану: теоретичні та практичні проблеми реалізації. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права: матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кременчук, 02-03 грудня 2022 р.). Кременчук. 2022. С. 34 – 37. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-277-0-8> (тут – с. 35-36).



«масові безпорядки», «міжнаціональні та міжконфесійні конфлікти». Адже нормативно закріплене тлумачення цих понять, які є підставами для обмеження як права на таємницю кореспонденції в умовах дії особливих правових режимів, так і інших прав і свобод людини, надасть гарантії уникнення необґрунтованого обмеження цих прав<sup>18</sup>.

Крім того, з огляду на підстави запровадження особливих правових режимів видається доречним доповнити статтю 31 Основного Закону України ще однією підставою обмеження цього права, окрім запобігання

злочинів та встановлення істини під час розслідування кримінальної справи, якщо іншим способом отримати інформацію неможливо, на підставі рішення суду, сформулювавши її таким чином: «Обмеження права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції допускається також без дозволу суду в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням, для охорони життя і здоров'я населення, економічного добробуту та прав і свобод інших осіб»<sup>19</sup>.

<sup>18</sup> Левченко А.В. Обмеження права на таємницю кореспонденції в умовах воєнного стану: українські реалії та закордонний досвід. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. №2. С. 116 – 122 (тут – с. 121).

<sup>19</sup> Левченко А.В. Право на таємницю кореспонденції в українському конституціоналізмі. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах: матеріали VI Міжнародного правничого форуму* (м. Чернівці, 09 червня 2023 року. Чернівці. 2023. С. 57-60 (тут – с. 59).

---

Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)  
Issued quarterly  
Passed for printing: 31.10.2023